

Siposné Nándori Eszter

A szegénység szubjektív értelmezésének sajátosságai Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

A tanulmány a szegénység szubjektív megítélését vizsgálja Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a szisztematikus adatgyűjtés módszereivel gyűjtött adatok elemzésével. Az adatgyűjtés a 2011-es és a 2019-es évek összehasonlítására biztosít lehetőséget. A szegénység szubjektív és objektív okainak összehasonlítása során megállapítható, hogy csupán két tényező (a munkaerőpiaci hátrányok és az alacsony iskolai végzettség) esetén van egyezés. A két felmérés eredményei között több eltérés is tapasztalható, mely a szegénység szubjektív megítélésének a vizsgált időszakban bekövetkezett gazdasági, társadalmi és politikai változások (mint amilyen a kiterjedt családtámogatási intézkedések bevezetése) hatására bekövetkező módosulásával magyarázható. Kulcsszó: szubjektív szegénység, Borsod-Abaúj-Zemplén megye, szegénység okai, munkaerőpiaci hátrányok

JEL-kód: I32

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2021.23>

Bevezetés

A szegénységnek nem létezik egyetlen, általánosan elfogadott definíciója. Meghatározása és mérése sok nehézséget rejt magában és régóta foglalkoztatja a szegénység csökkentésének stratégiáit kidolgozó kutatókat és törvényhozókat. Egyre nagyobb figyelem irányul az úgynevezett szubjektív szegénységre (Goedhart et al., 1977; Van Praag et al., 1980), mivel egyre inkább terjed az a felfogás, miszerint a szegénység nem kizárólag egy olyan objektív állapot, ami a jövedelemszint alapján meghatározható, hanem az az egyének érzéseitől és a világról alkotott elképzelésitől is függ (Guagnano et al 2013). Több kutatás (Easterlin 1995, Ravallion és Lokshin 2002, Layard 2003, Siposné Nándori 2013) bebizonyította, hogy az objektív jólét (vagyis a jövedelemszint) és a szubjektív jólét (vagyis a boldogságérzet) nem feltétlenül esik egybe, hiszen egy bizonyos jövedelemszint fölött a szubjektív jólét átlagos szintje adott területen élők esetén függetlenné válik az objektív jólétől (vagyis az egy főre eső jövedelemtől). Így jogosan merül fel a kérdés, hogy a szegénység objektív és szubjektív magyarázatai mennyire korrelálnak.

A tanulmányban a szegénység szubjektív megítélését, különösen a szegénység szubjektív okait vizsgálom Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a 2011-ben és 2019-ben gyűjtött adatok alapján. Ezen kívül összevetem a szegénységnek a primer adatgyűjtéssel feltárt szubjektív okait a szegénység irodalmában leírt objektív okokkal.

A szegénység szubjektív megítélésére vonatkozó információkat az úgynevezett szisztematikus adatgyűjtés módszereivel gyűjtöttem. Ezek a módszerek a konszenzus elmélet felhasználásával úgy biztosítják az eredmények elvárt megbízhatóságát, hogy közben szignifikánsan csökken a szükséges minta elemszám. Az alkalmazott módszerek további előnye, hogy sok más, a szegénység szubjektív megítélését vizsgáló kutatással (Kluegel–Smith 1981, Kluegel–Smith 1986, Feather 1974) ellentétben a szegénységnek nem előre meghatározott okairól gyűjt információt, hanem első lépésben az adatközlőktől arról gyűjt információt, hogy mit gondolnak és mi jut eszükbe a szegénységről. Az adatgyűjtés második lépésében ezek alapján kerül sor az említett tételek rangsorolására és elemzésére.

A szegénység okai

Az 1989 utáni gazdasági és politikai változások a szegények számának emelkedéséhez vezettek, amihez nagyban hozzájárult a munkanélküliség gyors emelkedése és a gyorsuló infláció. A szegénység mellett a jövedelemegyenlőtlenségek is megnöttek (Andorka 2006). A lakosság nagy

részének a rendszerváltás következtében csökkent jövedelme és a jóléte, miközben csupán egy szűk elit tudta a vagyonát és a jövedelmét gyarapítani (Bezemer 2006).

Az 1990-es évek végére azonban a szegénység mértékének emelkedése megállt és még a 2000-es évek elején is változatlan szinten maradt (Branyiczki – Gábos 2018). Gábos és Szivós (2002) szerint a szegénységi kockázat mértékét az ezredfordulón a következő tényezők határozták meg:

- munkaerő-piaci helyzet,
- iskolai végzettség,
- területi jellemzők,
- demográfiai tényezők.

Darvas és Tausz (2002) szerint a szegénység főbb meghatározó tényezői:

- gyerekszám,
- lakáskörülmények,
- roma származás.

A romák a legnépesebb és leginkább hátrányos helyzetű etnikai kisebbséget alkotják Magyarországon. A legutóbbi, 2011-es népszámlálás szerint a teljes népesség 3,18%-át teszik ki, a szociológiai becslések szerint viszont az arányuk 8-10% körül alakul (Kimmelman 2008).

Szoboszlai (2004) azt állapította meg, hogy a társadalmi kirekesztettség meghatározói leginkább az alábbiak:

- roma származás,
- diszkrimináció életkor és vallás alapján,
- munkanélküliség,
- hajléktalanság, kirekesztettség.

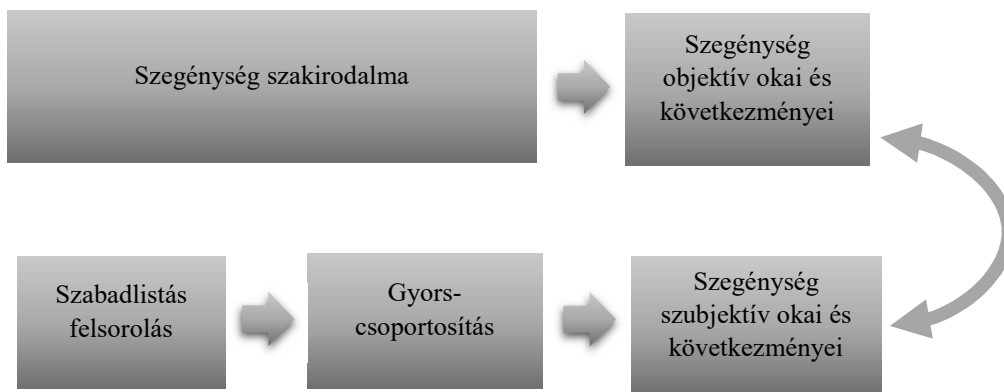
A 2008-as világgazdasági válság hatására Magyarországon nemcsak a jövedelmi szegénység, hanem a jövedelemegyenlőtlenségek és a súlyos anyagi deprivációban szenvedők aránya is megemelkedett. Branyiczki és Gábos (2018) megállapították, hogy 2009 és 2012 között a szegénység leginkább

- az alacsony iskolai végzettségűeket,
- a munkanélkülieket és az inaktívakat,
- a két- és többgyermekeseket, valamint
- a ritkán és közepesen sűrűn lakott települések lakóit sújtotta.

Keller és társai (2006) szerint a vidéki területeken a szegénység még mindig jelentős probléma, amit gyakran a munkaerőpiacról való kirekesztettség, a hosszú távú munkanélküliség és a szociális segélyektől való nagyfokú függés jellemez.

Az alkalmazott módszerek

A kutatás során azt vizsgálom, hogy a szegénység szubjektív értelmezése során a szegénység magyarázatai egybeesnek-e a szegénység szakirodalmában és a statisztikai elemzésekben előforduló okokkal. A kutatás folyamatát az 1. ábra szemlélteti. A szegénység szakirodalmának és a statisztikai elemzések eredményei alapján meghatározhatók a szegénység objektív okai. A szubjektív okok a szegénységről az egyének körében kialakult elképzelések megismerésével ismerhetők meg. A szegénység szubjektív értelmezését a szisztematikus adatgyűjtés módszerével vizsgáltam. Az adatgyűjtés első lépésében az úgynevezett szabadlistás felsorolással a megkérdezettek elképzeléseit gyűjtöttem össze a szegénységgel összekapcsolódó tételekről. Emellett azt is kutattam, hogy mit gondolnak, mi okoz leggyakrabban szegénységet és milyen következményei lehetnek a szegénységnek. A szabadlistás felsorolás alkalmazásának előnye, hogy biztosítja azt, hogy az adatgyűjtés második lépésében valóban a szegénységgel összefüggő, kulturálisan releváns tételekkel dolgozzunk a priori kategóriák helyett (Weller and Romney 1988). Emellett azt is vizsgálom, hogy milyen kapcsolat van a szegénységgel kapcsolatban említett tételek, okok és következmények között.

1. ábra A kutatás folyamata
Figure 1: Flowchart of the research
Forrás: saját szerkesztés

A primer adatgyűjtés második lépésében a szabadlistás felsorolás során gyűjtött tételek rangsorolására kerül sor aszerint, hogy mennyire szorosan, illetve gyakran kapcsolódnak azok a szegénységhez. Emellett a szegénység korábban említett okait és következményeit is rangsorolják az adatközlők a szegénységgel való kapcsolatuk vélt szorossága alapján. A kutatás ezen szakaszában kiemelt fontosságú, hogy a tételleket pontosan ugyanolyan formában használjuk, mint ahogy azokat a szabadlistás felsorolás során az adatközlők említették (azokat sem kijavítani, sem újrakódolni, sem átalakítani nem lehet) (Weller 2007). A tételek, okok és következmények rangsorolása a gyorscsoportosítás módszerével történt, mely módszer alkalmas a hosszú és időigényes rangsorolási feladatoknak az eredmények megbízhatósága szempontjából elengedhetetlen lerövidítésére. A gyorscsoportosítás alkalmazásának másik oka, hogy a 2011-es felmérés is ezzel a módszerrel történt, így az adatok összehasonlíthatóságát a két időszak között ez biztosítja (a 2011-es felmérés módszertanának részletei a Siposné Nándori 2016-ban találhatóak).

A gyorscsoportosítás lényege, hogy az egyes tételleket, okokat és következményeket egy-egy kártyára írjuk és minden adatközlővel folytatott interjú esetén egy kártyát véletlenszerűen kiválasztunk etalonnak. Az adatközlőket arra kérjük, hogy a többi kártyát az etalonhoz viszonyított helyzete szerint két csoportba sorolják: a szegénységgel az etalonnál szorosabb kapcsolatban álló tételek közé, vagy a szegénységgel az etalonnál kevésbé szoros kapcsolatban álló tételek közé. Ezt követően a kialakult két csoportból újra választunk egy-egy etalont és a szétválogatást addig ismétljük, míg az összes tétel rangsorolása meg nem történik (Weller-Romney 1998).

A szisztematikus adatgyűjtés nagy előnye, hogy jelentősen csökkentheti a megbízható adatok eléréséhez szükséges minta elemszámot. Ez azokban az esetekben lehetséges, amikor a szabadlistás felsorolás eredményei alapján az adatközlők átlagos kompetenciája (vagyis a válaszaik közötti egyezőség mértéke) elég magas, az adatközlőket egymástól függetlenül kérdeztük meg és valamennyi kérdés ugyanarra a témakörre vonatkozik (Romney et al. 1986). Mivel a feltételek mindkét vizsgálati évben teljesültek, lehetőség nyílt a szükséges mintanagyság jelentős mértékű csökkentésére.

1. táblázat: A minta összetétele a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei lakosság összetételéhez igazítva
Table 1 Sample decomposition based on the distribution of the population of Borsod-Abaúj-Zemplén County, Hungary

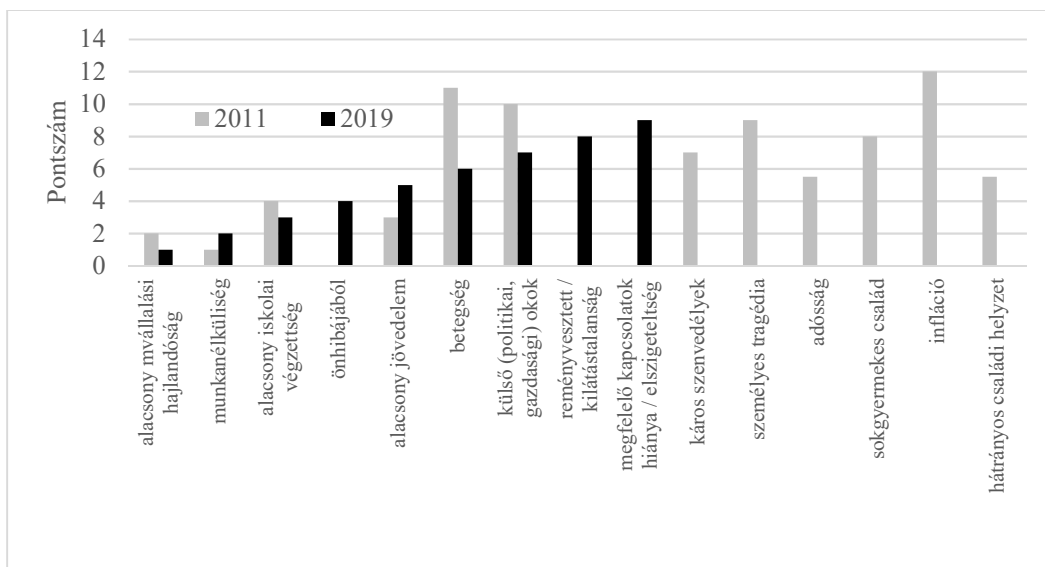
	2011			2019		
	Miskolc	Egyéb város	Község	Miskolc	Egyéb város	Község
Lakosságszám (ezer fő)	167,8	234	284	155,6	224,8	267,8
Mintanagyság a szabadlistás felsorolás esetén	7	10	13	10	14	17
Mintanagyság a kötött interjúknál	5	6	8	4	7	8
A szabadlistás felsorolás során említett tételek száma	52			45		
Átlagos kompetencia	0,7			0,7		
A kötött interjúk során vizsgált tételek száma	17			21		
A szegénységnek a kötött interjúk során vizsgált lehetséges okainak száma	12			9		
A szegénységnek a kötött interjúk során vizsgált lehetséges következményeinek száma	11			10		

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok felhasználásával

Az interjúkat 2011 tavaszán, valamint 2019. július és december között végeztem. A két adatgyűjtés legfontosabb jellemzőit az 1. táblázat foglalja össze. Az adatközlőket többlépcsős véletlen mintavétellel választottam ki minden településtípusból, figyelembe véve a lakosságszámot. Az adatgyűjtés során kapott eredményeket a szegénységről rendelkezésre álló statisztikai elemzések eredményével vetem össze. Emellett a Pearson-féle korrelációs együtthatóval vizsgálom a szegénységgel kapcsolatos tételek, a szegénység szubjektív okai és szubjektív következményei közötti kapcsolatot.

Eredmények

2011-ben tizenkét fő okot említettek az adatközlők a szegénység következményeként, 2019-ben pedig csupán kilencet. Ezek közül hat olyan ok szerepel, amely mindkét évben említésre került.

Pontszám: 1 jelöli a szegénység okaként leggyakrabban említett tételt

2. ábra: A szegénység szubjektív okai 2011-ben és 2019-ben

Figure 2: Subjective causes of poverty in 2011 and 2019

Forrás: saját szerkesztés

A két leggyakoribb ok mindkét vizsgált időszakban a „munkanélküliség” és az „alacsony munkavállalási hajlandóság” volt, vagyis a munkaerőpiaci hátrányokat említették a megkérdezettek a szegénység leggyakoribb okaként. Az „alacsony iskolai végzettség” és az „alacsony jövedelem” mindkét évben a 3-5. helyen szerepelt. A „betegséget” és a „külső (gazdasági, politikai) okokat”, bár mindkét évben említették, 2019-ben gyakrabban tekintették a szegénység okának. A betegség a 11. helyről a 6. helyre került, a külső (gazdasági, politikai) okok pedig a 10. helyről a 7-re. A „káros szenvedélyeket”, a „szegényes tragédiát” (mint a válás vagy a hozzátartozó halása), az „adósságot”, a „nagy családot”, az „inflációt” és a „hátrányos családi helyzetet” csupán 2011-ben említették a megkérdezettek. Előfordultak azonban olyan tételek is („reményvesztettség, kilátástalanság”, „megfelelő kapcsolatok hiánya, elszigeteltség”, illetve „önhibájából”), amelyeket kizárólag 2019-ben említettek a szegénység okaként (2. ábra).

A szegénység objektív okai közül kettőt, a „munkaerőpiaci problémákat” és az „alacsony iskolai végzettséget” mindkét vizsgált évben említették a megkérdezettek (2. táblázat). 2011-ben a nagy család a szegénység egyik fő okaként szerepelt az adatgyűjtés során, 2019-ben azonban ez a tétel már nem került említésre a szegénység szubjektív okai között. Ennek oka lehet a Magyarországon bevezetett széleskörű családtámogatási intézkedések (Sági – Lentner – Tatay 2018) köre, melyek jelentős része kifejezetten a három vagy több gyermeket nevelő családok, vagyis a nagy családok számára érhető el.

Egy további változás, hogy míg 2011-ben az elszigeteltséget nem említették a szegénység okaként, addig 2019-ben már ez a tétel is szerepelt a listában. Vannak továbbá olyan tételek is a szegénység szubjektív okai között („betegség”, „káros szenvedélyek”, „személyes tragédia”, „politikai és gazdasági problémák”, „eladósodottság”, „reménytelenség”), amelyek a szegénységi szakirodalomban nem jelennek meg.

2.táblázat: A szegénység objektív és szubjektív okainak összehasonlítása
Table 2 Objective and subjective causes of poverty

Szegénység oka	objektív	szubjektív	
		2011	2019
roma származás	x	-	-
idős kor	x	-	-
lakhatási problémák	x	-	-
elszigeteltség	x	-	x
nagy család	x	x	-
munkaerőpiaci hátrányok	x	x	x
alacsony iskolázottság	x	x	x
területi hátrányok	x	-	-

Forrás: saját szerkesztés Siposné Nándori (2020) és KSH adatok felhasználásával

A szegénység szubjektív okainak korrelációját a szegénységgel kapcsolatos tételekkel és a szegénység szubjektív következményeivel a 3. táblázat szemlélteti. Amennyiben az adatközlők az alacsony munkavállalási hajlandóságot a szegénység egyik fő okozójának tartják, úgy a munkanélküliséget a szegénységgel szoros kapcsolatban álló tételként értelmezik. Azok szerint, akik az adósságot emelték ki a szegénység egyik fő okának, a káros szenvedélyek sokszor összekapcsolódnak a szegénységgel. Ebből arra következtethetünk, hogy a káros szenvedélyek üzése gyakran összekapcsolódik az eladósodottsággal. Azok szerint pedig, akik úgy érzik, hogy a szegénység egyik fő oka a nagy család, vagyis a sok gyermek vállalása, a bűnözés a szegénység egyik leggyakoribb következménye.

3.táblázat A szegénység szubjektív okai, a szegénységgel kapcsolatos tételek és a szegénység szubjektív következményei közötti korrelációs együtthatók (zárójelben a szignifikancia szintek)

Table 3 Significant Pearson's correlation among the causes of poverty, poverty related items, and the consequences of poverty (significance levels in brackets)

Szegénység szubjektív oka	Egyéb tétel	Pearson-féle korreláció (szignifikancia)
Alacsony munkavállalási hajlandóság	Munkanélküliség	0,520 (0,022)
Adósság	Káros szenvedélyek	0,491 (0,033)
Nagy család	Következmény: bűnözés	0,475 (0,040)
Nagy család	Ok: munkanélküliség	0,630 (0,004)
Káros szenvedélyek	Következmény: bűnözés	0,467 (0,044)
Személyes tragédia	Ok: betegség	0,719 (0,001)

Forrás: saját szerkesztés

A sok gyermek vállalását a szegénység okaként említők továbbá a munkanélküliséget is a szegénység egyik gyakori okának tartják. A nagy család és a munkanélküliség tehát a szegénység okaként gyakran összekapcsolódik. További szignifikáns összefüggés, hogy a káros szenvedélyeket fontos szegénységi kockázatnak tekintők a bűnelkövetést a szegénység egy lényeges következményének tartják. Tehát a szegénység szubjektív megítélése alapján a káros szenvedélyek gyakran vezetnek bűnelkövetéshez az elszegényedésen keresztül. Végezetül szignifikáns kapcsolat van a személyes tragédiát a szegénység egyik fő okaként feltüntetők és a betegséget a szegénység következményeként említők között. Tehát azok, akik valamilyen személyes tragédiával (válás, családtag elhalálása, stb.) magyarázzák a szegénységet, sokszor a

betegséget tekintik egyik fő következménynek, vagyis a személyes tragédiák sokszor betegséghez vezetnek.

Összegzés

A bemutatott kutatási eredmények alapján megállapítható, hogy a szegénység objektív és szubjektív meghatározói nem esnek egybe. Csupán két olyan szegénységet meghatározó tényezőt sikerült azonosítani, amely mind a szegénységgel kapcsolatos objektív elemzésekben, mind a szegénység szubjektív megítélésében szerepel: a munkaerőpiaci hátrányokat (különösen a munkanélküliséget és az alacsony munkavállalási hajlandóságot), valamint az alacsony iskolai végzettséget.

A szegénység szubjektív okainak a más szegénységi jellemzőkkel való kapcsolatának vizsgálata során megállapítást nyert, hogy a káros szenvedélyek üzése a megkérdezettek véleménye szerint gyakran vezet törvényszegéshez és bűnözéshez, valamint eladósodottséghez. A szenvedélybetegségek (melyek közül az alkoholizmust és a dohányzást említették leggyakrabban) tehát amellet, hogy fontos szegénységi kockázatot rejtenek magukban, gyakran együtt járnak eladósodottséggel és bűnözéssel.

Ezen kívül 2011-ben a megkérdezettek véleménye szerint a sok gyermek vállalása gyakran együtt járt a bűnözéssel és a munkanélküliséggel. 2019-ben ilyen jellegű kapcsolat már nem volt kimutatható, ugyanis a sok gyermek vállalását csupán 2011-ben említették a megkérdezettek szegénységi kockázatként. 2019-ben ez a tétel már nem szerepelt a szegénység okai között. A változást a Magyarországon az utóbbi években bevezetett családtámogatási rendszerek okozhatták, amelyek jelentős része kifejezetten a nagycsaládosoknak nyújt anyagi segítséget.

A bemutatott kutatás a későbbiekben tovább bővíthető, és Magyarország többi megyéjére is kiterjeszthető annak érdekében, hogy az egész országra vonatkozó következtetések is levonhatók legyenek, valamint regionális különbségek is feltárhatók legyenek a szegénység szubjektív megítéléséről.

A koronavírus járvány és az azzal együtt járó gazdasági és társadalmi változások módosíthatják a szegénység szubjektív megítélését. Ennek vizsgálata az adatgyűjtés Borsod-Abaúj-Zemplén megyei megismétlését indokolja a jövőben.

Irodalomjegyzék

- ANDORKA R. (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest.
- BEZEMER D. J. (2006): Poverty in Transition Countries. *Journal of Economics and Business*, 9(1) 11-35.
- BRANYICZKI R. – GÁBOS A. (2018): A szegénység dinamikája a válság időszakában Magyarországon. *Társadalmi Riport 2018*. 125–143.
- DARVAS Á,-TAUSZ K (2002): A gyermekek szegénysége. *Szociológiai Szemle*, 4. 95–120.
- EASTERLIN, R. A. (1995): *Will Raising the Incomes of All Increase the Happiness of All?* *Journal of Economic Behavior and Organisation*, 27, 35-47.
- FEATHER, N. T. (1974): Explanations of poverty in Australian and American samples: The person, society, or both?. *Australian Journal of Psychology*, 26(3). 199–216.
- GÁBOS A. – SZIVÓS P. (2002): A jövedelmi szegénység alakulása, a gyermekes családok helyzete. In: *Társadalmi Riport 2002*. Budapest: TÁRKI. 42–59.
- GOEDHART, TH.-HALBERSTADT, V.-KAPTEYN, A.-VAN PRAAG, B. M. S. (1977): The Poverty Line: Concept and Measurement. *The Journal of Human Resources*, 12, 503-520.
- GUAGNANO, G.-SANTARELLI, E.-SANTINI, I. (2013): Subjective poverty in Europe: the role of household socioeconomic characteristics and social capital. Sapienza Università di Roma. *Working paper* n. 113.

- KELLER J.-KOVÁCS K.-RÁCZ K.-SWAIN, N.-VÁRADI M. (2016): Workfare Schemes as a Tool For Preventing the Further Impoverishment of the Rural Poor. *Eastern European Countryside*, 22(1). 5-26.
- KIMMELMAN, M. (2008): In Hungary, Rome Get Art Show, Not a Hug. *The New York Times*. Utolsó letöltés: 2020. július 21.
- KLUEGEL, J. R.-SMITH, E. R. (1981): Beliefs about Stratification, *Annual Review of Sociology*, 7. 29-56.
- KLUEGEL, J. R.-SMITH, E. R. (1986): *Social institutions and social change. Beliefs about inequality: Americans' views of what is and what ought to be*. Aldine de Gruyter.
- LAYARD, R. (2003): *Happiness—has social science a clue? Lionel Robbins memorial lectures Centre for Economic Performance*. London School of Economics.
- RAVALLION, M. - LOKSHIN, M. (2002): *Self-rated economic welfare in Russia*. *European Economic Review*, 46, 1453-1473.
- ROMNEY, A. K.-WELLER, S. C.-BATCHELDER, W. H. (1986): Culture as consensus: a theory of culture and informant accuracy. *American Anthropologist*, New Series, 88. 313–338.
- SÁGI J.-LENTNER CS.-Tatay T. (2018): Family Allowance Issues. Hungary in Comparison to Other Countries. *Civic Review*, 14. 290-301 Special Issue <https://doi.org/10.24307/psz.2018.0419>
- SIPOSNÉ NÁNDORI E. (2020): Perceived Causes and Consequences of Poverty in a Peripheral County of Hungary, In: R. P. Manas (ed.) *Proceedings of ISERD International Conference Rome, Italy*. Bhubaneswar, India: Institute for Technology and Research (ITRESEARCH). 52-57.
- SIPOSNÉ NÁNDORI E. (2013): Szegénység és boldogság-érzet területi különbségei Európában és a világon. *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, 10(2). 90–99.
- SIPOSNÉ NÁNDORI E. (2016): How Did Subjective Well-Being Change in Hungary Due to the Economic Crisis? *Social Indicators Research*, 126(1). 241-256. <https://doi.org/10.1007/s11205-015-0878-9>
- SIPOSNÉ NÁNDORI E. (2020): Perceived causes and consequences of poverty in a peripheral county of Hungary. *International Journal of Management and Applied Science*, 6(12). 51–57.
- SZOBOSZLAI ZS (2004): Szegénység, marginalizáció, szegregáció. Adalék a társadalmi egyenlőtlenségek értelmezéséhez. *Tér és Társadalom*, 18(3) 25-42. DOI: 10.17649/TET.18.3.956.
- VAN PRAAG, B. M. S. (1971): The welfare function of income in Belgium: An empirical investigation. *European Economic Review*, 2. 337–369.
- WELLER, S. C. (2007): Cultural consensus theory: Applications and frequently asked questions. *Field Methods*, 19. 339–368.
- WELLER, S. C., ROMNEY A. K. (1988): Systematic data collection. *Qualitative research methods*, Volume 10. Newbury Park: Sage Publications.